

GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA MAJİK VE EMİRİK HALK TEDAVİ USULLERİ

Ayşen KARADENİZ

GİRİŞ

Majik ve empirik halk tedavi usulleri konulu bu çalışmamızda kültür tarihi metodu uygulanmıştır.

Etnolojik çalışmaların belli baş'ı iki metodu vardır: Saha araştırması ve kültür tarihi metodu. Deneysel olan ve gözleme dayanan "saha araştırması" çoğun'ukla, bugün yaşamakta olan ve yazı dilleri bulunmayan etnilerin yerinde gözlem ile incelemesinde uygulanmaktadır. Sosyal hayata katkı olarak yapılan müşahede ile, mahallî dil kullanılarak, mülâkat ve istatistik'ere dayanılarak davranışların doğrudan doğruya gözlenmesini ihtiva eder.

Kültür tarihi metodu ise Amerikalı etnolog Wissler tarafından ortaya atılan ve Belçika eko'ü ile "psiko-sosyal" metod adı altında geliştirilen, şahsi belgelere dayanarak çalışan bir yöntemdir.

Bizde söz konusu inceleme türüne bağlı olarak majik ve empirik tedavi usullerini kültürün ana konfigürasyonları olarak ortaya koymaya çalıştık. Gerekli dökümanların liste'lerini çıkartıp özellikleri katagoriler halinde gruplara ayırdık. Kalıp tahlillerinin tamam'anması ile de elde edilen bilgileri teorik prensiplerle ifade ettik.

A — MAJİ NEDİR?

Maji büyücünün sanatı demektir ve Yunanca "MAGEIA" dan ge'mektedir. Büyücüye "MAGIER" denir. Magier, eskiden İran'da, mensuplarına doğa üstü kuvvetler atfedilen "Maguş" denen

bir rahip sınıfının adıydı. Bugün kelime gaipten haber verme anlamındadır. Sihir ise Arapça "SİAR" dan gelmektedir ve maji ile aynı anlamı taşımaktadır.

Büyü, psikolojik durumlara, temelinde yatan düşünce kanunlarına, bir de büyüsel işlemleri bünye ve gayelerine göre kollara ayrılmaktadır.

a — Sempatik Büyü: (Sympathetic Magic) Bu da kendi arasında ikiye ayrılır.

SEMPATİK BÜYÜ

Taklit büyüğü
(Homoeopathic Magic)

Temas büyüğü
(Contagious Magic)

- b — Ak büyü.
- c — Kara büyü.
- d — Aktif büyü.
- e — Pasif büyü.
- f — Al'opatik büyü.

a — Sempatik Büyü:

Frazer, büyüünün dayandığı esas düşünceleri, diğer etkenleri hesaba katmadan ele alarak, ikiye ayırmaktadır. Bunlardan birincisi "Benzer, benzeri meydana getirir" ilkesine, ikincisi ise "Birbirleriyle bağlantı'ı ve ilişkili olan şeylerin, fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra da, uzaktan birbirlerini etkileyecekleri" ilkesine dayanmaktadır. Yani "Bir şeyde bulunan kuvvetin, o şeyin

başka nesnelere teması dolayısıyla bir dereceye kadar bulaşması ve geçmesi ve bir defa birbirleriyle teması geçmiş olan şeylerin daima birbirlerine sempatik kalmalarıdır." Birinciye taklit ya da Homoeopathic, ikinciye temas ya da Contagious büyüsü denmektedir. Gerek taklit, gerekse temas büyüsü, birbirlerinden uzak şeylerin gizli bir sempati ile birbirlerini etkilediklerini, bir çeşit gizli ve görünmez esir gibi düşünebileceğimiz şey ile uyarmanın birinden ötekine geçeceğini kabul ettikleri içindir ki bu iki büyü şekli sempati büyüsü adı altında toplanmaktadır.

Bunlardan Frazer "The Go'den Bough" isimli kitabında bahsetmektedir.

a₁ — Taklit büyüsü:

Yunanca homos (benzer) ve pathos (duygu) dan türetilen Homoeopathic büyünün esası taklide dayanmaktadır. Bu büyüye analoji (Benzerlik) büyüsü de denir. Bu büyü daha çok hastalık tedavisinde rasyonel bir şekilde kullanılmaktadır.

Bu büyünün yapısı "Taklit yoluyla arzu edilen sonucu hâsıl etme denemesi, benzer işlemlerle istenilen olayı öne almak, böylece o olayın yakın bir gelecekte meydana gelmesini zorlamaktır. Bunu yaparken "benzer benzeri yaratır" i'kesinden hareket edilmiş olur. Benzer olarak da göze görünür dış benzerlikler, tutum ve davranıştaki benzerlikler ya da asosiyatif düşünce zincirinden çıkan büyüsel özellikler geçer'idir.

Temeli taklide dayanan bu büyü çok yaygındır. Bu büyünün yanlışı, esas olanla, benzer o'anı ayırt edememek gibi ilkel bir düşünceden dayanak noktasını almasıdır.

a₂ — Temas (Sâir büyü) :

Frazer bu büyünün çıkış noktasını şöyle açıklamaktadır. "Bir vakitler birbirlerine bağ'ı olan şeylerin, birbirlerinden tamamı ile ayrılışları bile, par-

çalardan birinde olan değişiklik, ötekini de etkilemeyi gerektiren sempatik bir bağlantı içindedir".

"Parça bütüne aittir" ilkesi, parçaya sahip olanın, bütüne de sahip olacağı düşüncesini doğurur. Buna göre birinin saçına, tırnağına, kirpik, elbise parçasını elde eden kimse, söz konusu olanın üzerinde olumlu ya da o'umsuz majik bir etki yapmak gücüne sahiptir demektir.

Herhangi bir şeyin içindeki majik kuvvet, o şey uzakta da olsa, çoğu defa o şeyin bütün kısımlarında da varmış gibi düşünülür. Taklit ve temas büyülerini çok defa birbirlerine bağ'ıdır lar ve birbirleriyle karıştırmaktadırlar. Temas büyüsünün hatası, bir defa birbirleriyle temas haline ge'enen şeylerin, daima birbirleriyle temasta kalacağına inanmasıdır.

b — Ak büyü:

Bir büyü işlemi, kendi alanında elde etmek istediği sonuca göre ak ya da kara diye ikiye ayrılır.

Ak büyü: Toplum ve insanın iyiliğini hedef tutan büyüdür. Hastalık, yaralama, mala mülke gelecek zararlar, lohusa'arı zararlı dış etkilere korumak için yapılan büyüye ak büyü denir. Çoğunlukla dinden ve dinin kutsal bildiği şeylerden yararlanır. Genellikle din adamlarıyla ve din alanında iş görür.

c — Kara büyü:

Bu büyü ak büyünün tersine insanın hayatına, sağlığına, malına mülküne, evine barkına, hayvanlarına zarar vermeye yönelen büyüdür. Kara büyü ak büyünün aksine dinden ve dinsel kudretlerden, dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan çekinmediği gibi dinin kutsal bildiği şeyleri de saygısızca kullanmakta tereddüt etmez. Kısaca dinin karşısındadır. Bundan dolayı bu büyü ile uğraşan kimselere günahkâr gözüyle bakılır.

Bu iki büyü de taklit ve temas prensiplerine göre çalışır. Bu büyüde iste-

nileni e'de etmek için cin, şeytan ve kötü ruhların yardımı beklenir.

d — Aktif büyü:

Doğa olaylarını etkiliyerek iradesi altına almaya yönelen ve ofensif (Haraket'i) bir özellik taşıyan büyüye aktif büyü denir. Bu büyü etkili dua, beddua ve çeşitli büyüsel formül sözlerini bilmeyi gerektirmektedir.

e — Pasif büyü:

Zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya, bunların zararlarından kaçınmaya ve bunlara karşı savunmaya da pasif büyü denir. Bir takım büyüsel kudretlere sahip olduğu sanılan yerlerden, eşyalardan ve insanlardan kaçınmak bu büyüün esasını teşkil eder. Mese'â gebe kadınların bazı şeyleri yememeleri gibi. Pasif büyüün temelinde tabu yatmaktadır. Bu büyüde taşınılan amuletlerin rolleri çok büyüktür.

f — Allopatik büyü:

Bir şeye zıddı'ya etki etmeğe allopatik büyü denir. Meselâ sıcak, soğukla, ateş donla, yılan solucanla etkilenir.

Büyüleri uygulama usullerine göre üç kısımda top'ayabiliriz.

a — Uzaklaştırıcı uygu'amalar.

1 — Hastalık.

2 — Hastalıklardan kurtulma, iyileşme.

3 — Malın mülkün, evin barkın korunması.

b — Hücum uygulama'arı.

1 — İnsan hayatına, sağlığına ve mutluluğuna zarar vermek.

2 — Mala mülke, eve barka zarar verme.

c — Arzu ile uygulamalar.

1 — Uygun doğa o'aylarını insanların lehine kullanmak.

2 — Olaylardan ve benzer şeylerden bir şeyin olup olmayacağına dair sonuç'ara varmak, yorumda bulunmak.

c — Doğa üstü kudretleri elde etme isteği.

d — Maddî servete kavuşmak (para . . . . . vs)

Netice olarak büyüü şöyle tarif edebiliriz: Büyü, bilinen ve rasyonel yollar'a elde edilemeyen şeyleri elde etme sanatıdır.

B — EMPİRİK DEĞİMİ.

Empirik değimi bilgilerimizin deneyden geldiğini savunan empirik felsefe (Empirizm) taraftarlarının ortaya attığı bir sözcüktür. Empirik tedavi usulleri dendiğinde ne anlama'ıyız?

Empirik tedavi mediko-sosyal açıdan irdelendiğinde şu anlamı verir: Majik tedavi ile ilişkisi olmayan, deneyden gelen ve rasyonel tedaviye geçiş basamağıdır. Meselâ, Maya kü'türünde trepanasyon olayı empirik tedavi için geçerli bir örnektir. Bu kültürde epilepsi (sara) tedavisi trapnasyon olayı ile empirik olarak kanın beyne hücumunu önliyecek şekilde tedavi edilmektedir. Bu örneğe göre trepanasyonda majik bir yan olmadığı gibi, bugünkü sara tedavisinde uygulanan metoda geçiş olduğu mediko-sosyoloji açısından ispatlanmıştır.

Başka bir örnek: Yeni Gine ilkel toplu'ukları arasında sezaryan bugünkü rasyonel metotlara benzer şekilde empirik olarak uygulanmaktadır.

Barak Türkmenlerinde (Gaziantep ve dolaylarında) yukarda söz konusu metod gerek insan ve gerekse hayvan doğumunda başarı i'e uygulanmaktadır. Verilen bu örneklere dayanarak empirik tedavinin majiyle ilişkisi olmayan, deneyden gelen ve rasyonel tedaviye bir geçiş basamağı olduğu söylenilebilir.

c — MAJİK TEDAVİ USULLERİ.

Aşağıda çeşitli misallerini vereceğimiz majik tedavi usullerinin psiko-sosyal metodun ışığı altında izahları yapılmıştır. Psiko-sosyal metod nedir? Bu metod Albert Marinus tarafından kurulmuş olan Belçika ekolü tarafından uygulanmaktadır. Bu ekol temsilcilerine göre: Psişik o'aylar toplum içerisinde irdelenmektedir. Psişik bir olay, ferdi davranışlar olarak değil de, sosyal davranışlar olarak ele alınmaktadır. Şöyleki: Bir cemiyet ya da bir cemaat içerisinde oluşan psikolojik olaylar sosyolojik süzgeçten geçirilerek değerlendirilir. Vak'alar, cemiyet düşünce ve yaşayışının akisleridir. Cemiyetlerde meydana gelen psikolojik ve sosyal değişmeler, bu vak'alara intikal ederek, onda değişiklikler meydana getirirler. Bu metod pratikleri, buldukları sosyal ve psikolojik vasatlar içinde tetkik ederler.

1 — Sıtma tedavisi: (Diyarbakır)

Bu hastalığın tedavisi için gidilen bazı ocaklar vardır. Hasta bu ocak'ara götürülür, ocaklı (Eli olan kimse) ilk önce hastayı muayene eder; şayet dalak çok şişmişse, hastanın göbek nahiyesine ufak bir yastık bağlar ve hastayı yüzükoyun yatırır, sonra ocaklı hastanın arka tarafına geçerek, onu göbek nahiyesinden tutarak yukarı doğru çeker ve böylece hasta iyi olur. Etnolojik izahı: İlk önce ocaklıdan bahsedelim¹; Ocaklının pratikteki yeri, kendisinde bulunan kuvvet ve kudret değildir. Ancak o, bazı hareketlerle hastaya kudret ve kuvvet aşılamaktadır. Ocak'ı sihir sisteminde vazife almış bir şahıstan başka bir şahıstan başka bir şey değildir. O halde ne için ocaklı denilen bir şahsa lüzum hissediliyor?

Sihir ilk şekillerinde, şahısların ötesinde bir mekanizmaya sahipti. Za-

¹ Doç. Dr. Orhan Acıpayamalı Türkiye halk hekimliğinde dalak kesme ve etnolojik izahı. Antropoloji Dergisi, cilt I, sayı I, 1963 sayı: 47.

manla sihir gelişti ve geniş bir tatbikat şekli kazandı ve sihirde de iş bölümü ve ihtisaslaşma meydana geldi. Böylece pratikleri idare etmek üzere belir'i şahıslar türedi ve bunlara ocaklı, izinli gibi adlar takıldı.

Ocaklı hastanın karnı üzerine konu'an yastığı tutup çekmekle aslında hastanın dalağını çekmiş olmakta ve böylece dalak yer değiştirmektedir.

Bu bizim konumuzun baş kısmında bahsettiğimiz gibi taklitsel bir majidir. Yani yapılan çekme işlemi sonunda taklit prensibine uygun o'arak hastanın dalağı yer değiştirmekte ve benzer, benzeri meydana getirmiş olmaktadır.

2 — Bel ve Baş ağrıları: (Urfa)²

Bunun için Urfa'da gidilen Bedri Zaman türbesi vardır. Bu türbenin yanında ise bir çukur mevcuttur. Hastalar, bu türbenin üstünden toprak alarak, bu çukurun içinde bunu ıslatır'ar, hastanın neresinde rahatsızlık varsa oraya bu çamuru sürerler; ve türbeye mum adarlar ve bu mumları şamdanlara dikerek türbenin üstünde yakarlar.

Etnolojik İzahı:

Burada, hasta türbeye götürülmekte ve orada yatan şahsa ait o'an manevi kuvvetin toprakta olacağı inancından, zaten toprağı ıslatılarak hasta olan kısımlara sürülmektedir. Bu pratikte sihrin temas prensibine göre çalışmaktadır. Zira toprak, orada yatan kişiyi taşımakla ondaki var olduğuna inanılan manevi kuvveti de sihrin temas prensibine göre almaktadır. Dolayısıyla toprakta da iyi edici bir kuvvet bulunmaktadır. Ve bu toprak hastayı iyi etmektedir.

3 — Değişik hastalıklar için: (Urfa)³

Herhangi bir hasta'ık için Hakim Dede denilen türbeye gidilir. Buraya

^{2, 3} Müşfika İnan "Urfa'da Ziyaret Yerleri" Halk Bilgisi Hab. 1940, say. 100, say: 77.

götürülen hastanın gömleği sandukanın üzerine konulur; ve gömlek orada bir gece bırakıldıktan sonra alınarak hastaya giydirilir. İnanca göre "Haki dedenin türbesinden cuma geceleri bir havan sesi gelirmiş gûya dede hastalar için havanda ilaç dövermiş.

Etnolojik İzahı:

Yukarda bahsettiğimiz gibi burada da hastanın gömleği sandukanın üzerine bırakılmakla dededeki kuvvet gömleğe geçmekte ve bunu giyen hasta iyi olmaktadır. Bu pratikte majinin temas prensibine göre işlemekte olup sanduka ile temas eden gömlek bir kuvvet kazanmakta ve bunu giyen hastada bu kuvveti alarak iyi olmaktadır. Türbeye mum adanması ise tamamı ile dinsel bir görevdir.

4 — Ağız, burun çarpılmaları için (Siverek) ⁴

Bunun için Lâtif efendi ziyaretgâhına giderler. Burada bulunan Lâtif efendinin pabucunun teki ailesinden olan bir kimse tarafından hastanın çarpık olan yerine sürülür, çarpıklık derhal geçer. Bir inanca göre. Bu zat bir cuma günü abdest almak üzere karısından su ister, getirilen su sol ayağını yıkamak için yetişmez karısı tekrar su getirmek için gidip dönünce Lâtif efendiyi göremez, yalnız pabucunun teki oradadır. Hastaya iyi ge'len de bu pabuçtur.

Etnolojik İzahı:

Bu pratikte majinin temas prensibine uymaktadır, zira manevi kuvvetin bulunduğu bir pabuç vardır ve bu hastanın çarpılan yerine sürüldüğünde bunda bulunan manevi güç hastaya geçerek onu iyi etmektedir.

6 — Siğil tedavisi: (Urfa)

Buğday haşlanır, kırkbir adedi veya el'lerdeki siğil adedince olanı bir ipliğe

geçirilir ve karanlık bir yere asılır. Buğdaylar kurudukça siğiller de geçer.

Etnolojik İzahı:

Burada majinin taklit prensibi işlemektedir. Kırkbir adet buğday okunmak'a pratik daha güvenilir bir duruma sokulmaktadır. Okunan buğdaylar çabuk kurusun diye karanlık bir yere bırakılmakta ve onlar kurudukça ellerdeki siğiller de geçmektedir. Yani benzer, benzeri meydana getirmektedir.

7 — Astım tedavisi: (Diyarbakır)

Hasta, astım hastalığına iyi ge'len ocaklara götürülür. Burada ocaklı (Eli olan kimse) tarafından okutulur ve tepelere çıkarılır.

Etnolojik İzahı:

Majinin temas prensibine dayanmaktadır. Okuyan ocak'ıdaki manevi kuvvet hastaya yöneltmekte ve böylece hasta iyi olmaktadır. Hastanın yüksek yerlere çıkarılması ise nefes darlığına iyi geldiği içindir.

8 — Siğil tedavisi: (Diyarbakır)

Çıkan siğil sayısı kadar piriç alınır. Bunların her birine İhlas suresi okunur, sonra piriçler toprağa gömülür. Piriçler toprakta çürüdükçe siğillerde geçer.

Etnolojik İzahı:

Biraz önce sözü geçen siğil geçmesi için yapılan pratikle burada bahsettiğimiz büyük benzerlik göstermektedir. Burada buğday yerine piriç alınmakta ve çabuk çürüsün diye toprağa gömülmektedir. Taklitsel majiye göre siğillerin bir parçası kabul edilen piriçler çürüdükçe ellerdeki siğiller de yok olmaktadır.

9 — Kuduz tedavisi: (Kilis) ⁵

Birisini rüyasında kuduz ısırса (kapsa) yahut bir kimseyi gündüz ku-

⁴ Müşfika Inan "Urfa'da Ziyaret Yerleri" Halk, bil. hab. 1940 say: 100 sayfa: 77.

⁵ A. Kemal "Kilis'te Halk Âdetleri" Halk Bil. Haberleri, 1931, cilt: II, sayı: 15.

duz kapsa, bu adam için mutlak kuduz kısı yaparlar ve lokma yedirirler. Aksi halde o adam kudurur. Kuduz kapan kimseyi, hadiseyi müteakip hemen lokma yedirmek için, beraberlerinde biraz zeytinyağı olduğu halde lokma yediren ailelerden birinin evine götürürler. Bu aileler malumdur ve bunlardan biri de "Topaloğullarıdır". Orada bir parça ekmeği zeytinyağına batırarak hastanın ağzına doğru uzatırlar, hasta ekmeği kapmak ister ve "hav" diye atılır veremeyip çekerler. Bu üç gün ve günde üç defa tekrar edilir. Kalan zeytinyağını ziyaretlere, türbe'ere yakılmak için gönderirler, ekmek parçası da köpeğe atılır. Hadiseden itibaren 40 gün saymaya başlarlar. Kırkinci gece (otuzdokuzuncu günün akşamı) kına yapılır. Bu gece dostlar, ahpap, komşu ve akrabalar davet edilir. Çerezler hazırlanır sabaha kadar hastayı beklemek, uyutmamak, hastaya yıldız göstermemek şarttır. Davetliler sabaha kadar yer, içer, oyun oynarlar. Hasta da uyumaz, uyursa çıldırır diyorlar. "Birkaç defa uyuyan ve yıldız gören hastanın çıldırdığı vâkimiş.

Etnolojik İzahı:

Hasta burada da ocağa götürülmekte ve orada e'i olanlardan biri tarafından ağzına uzatılan zeytinyağına batmış ekmeği kendisine doğru uzatıp çekmesi ve hastanın "Hav" diye cevap verişinde: Sihrin temas prensibine göre ocaklıda bulunduğu inanılan manevi kuvvet verilen ekmekle hastaya tesir etmektedir. Bu üç gün tekrar edilerek durum daha sağlam bir vaziyete sokulmaktadır.

D — EMİRİK TEDAVİ USULLERİ:

I — Göz Hastalıkları Tedavisi: (Kilis, Urfa, Antep, Maraş, Mardin, Diyarbakır) ⁶

⁶ Dr. N. Ketik Balıoğlu "Göz Ameliyatları ve Göz İlaçları" cit: II, sayı: 30.

Buralarda göz hastalıklarıyla uğraşan halk hekimlerine "SİKICI" denmektedir. Bunlar, kendilerine müracaat eden hasta'arı halk ilaçlarıyla ilaçlamakta ve bazen ameliyatlar dahi yapmaktadır. Bunun çeşitli usulleri vardır.

a — Trahom için: Göz kapağı çevrilir, şeker kapaktan kan akıncaya kadar göze sürülür. Sonra göze çığ boya denilen aktarlardan temin edilen kırmızı boya serpiir.

b — Katarak Ameliyatı:

Bu ameliyata kırılgaç adı verilir ve bunu yapan halk hekimliğine de "Kırılgaç Uşakları" adı verilir. Han ve kahve köşelerinde müşteri'lerini kendilerine has usullerle bulan bu halk hekimleri ameliyatların gayet giz'i olmasına bilhassa dikkat ederler. Halk arasında "Aksu" adı verilen katarak hastalığı, lensin bir nevi kireçlenmesi demek olan katarakta eğer bu lens ortadan kaldırılırsa hasta tekrar görmeye kavuşur.

Ameliyat şöyle olur: Kırılgaç uşağı bu iş için hazırlanmış o'duğu uzun bir diken, gözün saat camını andıran, gözün akı denen "Siklere" ile birleştiği manivelâ ile lensi ortasından iterek, gözün içine düşürmektedir. Açılan yara çok ufak olduğu için gözün sarılmasına dahi bazı ahva'de lüzum hâsıl olmamaktadır.

II — Diş Ağrısı: (Diyarbakır)

Şapla karanfil kaynatılır, su ile gargara yapılır.

III — Boğaz Ağrısı: (Diyarbakır)

a — Bir miktar bal şerbet haline getirilir ve şap'a kaynatılır. Bu karışımla gargara yapılır.

b — Baybonaç (papatya) su ile kaynatılır ve hastaya içirilir.

IV — Ağrılar için: (Diyarbakır)

Hastanın ağrıyan yerine bardak içinde kâğıt yakılarak yapıştırılır. Buna hacamat denir.

V — Boğmaca: (Diyarbakır)

Boğmaca o'an hastanın sırtına ustura ile hafif çizikler yapılır. Sonra hastaya baybonaç suyu içirilir.

VI — Dizanteri tedavisi: (Diyarbakır)

Kızdırılmış ve üzerine sirke dökülmüş bir tuğla lâzımlığa konur ve hasta bunun üzerine oturtulur. Bunun buharı hastaya iyi gelir.

VII — Yanık tedavisi: (Diyarbakır)

Bir miktar kireç alınarak yedi defa yıkanır, yıkanan kirecin suyu süzülükten sonra bir miktar zeytinyağı ile çarpılıp yanık üzerine sürülür.

VIII — Zafiyet: (Diyarbakır)

Birer miktar hindistancevizi, kara üzüm, fındık döğülür ve macun haline getirilir. Bu macun sabah ve akşamları hastanın sırtına sürülür. Bu esnada hasta besiyeye çekilir.

IX — Hazımsızlık tedavisi: (Diyarbakır)

Birer miktar sinameki (bir nevi yaprak), toparak, diken tohumu, kuru limon karıştırılarak havanda döğülüp, elenir. Sonra bu, tülbenkten geçirilerek toz haline getirilir. Bundan bir miktarı su ile karıştırılarak içilir.

X — Sarılık: (Diyarbakır)

Berber denilen özel kimselere hasta götürülür ve bunlar hastanın di'inin alt bağlantısını keserler ve böylece hasta iyi olur.

XI — Kırık çıkık tedavisi: (Diyarbakır)

a — İncinme:

İncinen uzuv çıkıcı tarafından tespit edilip, zeytinyağı ile ovulup, yeni kesilmiş koyun postuna sarılır.

b — Çıkık tedavisi: (Diyarbakır)

Bu da incinmede olduğu gibi zeytinyağı ile ovulup koyun postuna sarılarak tedavi edilmektedir. Şayet kan toplantısı çok ise derecesine göre yağ, tuz, un, zeytinyağı karıştırılarak hamur haline getirilir ve bu hamur, çıkık yerine yerleştirildikten sonra üzerine konulur.

c — Kırık tedavisi: (Diyarbakır)

Tespiti müteakip, kırık kısım iki tahta arasına konularak sarılır.

XII — Tansiyon düşmesi: (Diyarbakır)

Zeytinyağı bir miktar şekerle suda kaynatılarak hastaya içirilir.

XIII — Sarılık: (Diyarbakır)

a — Geraze (ineklerin boğazında olan bir nevi beze) iyice havanda döğülür ve ikiyüze'li gram balla iyice karıştırıldıktan sonra sabahları kahvaltı yerine hastaya yedirilir.

b — Mardin küşüdü (bir nevi meyva) suda iyice kaynatıldıktan sonra üç gün ayazda bırakılır. Sabahları erkenden bundan birer bardak içilir.

XIV — Verem tedavisi: (Kilis)⁷

a — Kap'umbağa eti kebab edilerek hastaya yedirilir.

b — Kara güvercinin akciğeri kanlı, kanlı hastaya yutturulur.

c — Yedi tane sümüklü böcek bir kap içinde kaynatılıp eritilir ve bu hastaya yedirilir.

d — Demirhindi (Bir nevi ot), hövlen, şeker bir arada kaynatıp üç gün aç karnına hastaya içirilir.

e — Hastaya kırkbir sıçan pisliği yutturulur.

⁷ Hürşit Alparlan "Kilis'te Kullanılan Halk İlaçları" Halk Bilgisi Haberleri 1940, sayı: 106, sayfa: 249.

f — Ceviz yaprağının damarları çıkartılıp yalnız yaprak şekerle kaynatılır hâsıl olan şurup hastaya içirilir.

g — Somruk çiçeği ile ayva çiçeği bir arada kaynatılıp hastaya içirilir.

XV — Korku: (Kilis)⁸

a — Anason, şeker, çivit birbirine katılıp bir havanda iyice dövüldükten sonra bir tülbenkten e'lenir, toz halinde bir şişeye konarak üzerine gül ve çiçek suyu ilâve olunur, şişe saklanarak üç sabah korkan adama içirilir.

b — Limonata ile mumlu bal aç karna korkan adama içirilir.

XVI — Akrep sokması: (Kilis)⁹

Akrebın soktuğu yere fındık yağı sürülür.

XVII — İnkıbaz: (Kilis)¹⁰

Sinameki, gül kurusu, şeker, kudret helvası, anason karıştırılarak ınkıbaz çekene içirilir.

XVIII — Mide hastalıkları: (Kilis)¹¹

Yoğurt iyice karıştırılarak hastanın göğsüne vurulur.

XIX — Sınır: (Kilis)¹²

Çörekotu, mumlu bal ile karıştırılarak hastaya yedirilir.

XX — Basur: (Kilis)¹³

Selvi kozalağı şekerle dövülüp kullanılır.

XXI — Başağrısı: (Kilis)¹⁴

Siyah tavuğun eti dövülerek başa çekilir.

XXII — Boğmaca: (Kilis)¹⁵

Gelincik çiçeği kaynatılarak hastaya içirilir.

XXIII — Gözağrısı: (Kilis)¹⁶

a — Yeşil kurbağanın kanı göze sürülür.

b — Kır'langıç kanı göze inen perdeye iyi gelir.

XXIV — Yel: (Kilis)¹⁷

a — So'ucan bir miktar zeytinyağının içinde kaynatılarak ağrıyan yere sürülür.

b — Çörek otu zeytinyağı ile kaynatılarak ağrıyan yere sürülür.

XXV — Dalak: (Kilis)¹⁸

Arpa suda kaynatılarak hastaya içirilir.

XXVI — Felç: (Kilis)¹⁹

Vücuda mumlu bal sürülür.

XXVII — Boğaza kaçan sülük için: (Kilis)²⁰

a — Bal yedirilir.

b — Limon tuzu verilir.

XXVIII — Her nevi hastalık için: (Gaziantep)²¹

Gaziantep'in 18 - 20 km. kuzeyinde sülüklü göl isminde bir göl vardır. Bu gölün içinde hatsız hesapsız sülük yüzmektedir. "Her hastalığın devası mutlaka vücuttan kan çıkarmaktır". Diye düşünen halk için bu göl sülükleri birer canlı neşterdir. Hasta uzak mesafeden de öle, diri'e göle götürülür sabahleyin güneş suları ısıtmağa başladığı zaman hasta, ebisesi soyulup suya sokulur ve bir taş üzerine oturtulur. Sülükler bu hasta insanın vücuduna üşüşürler ve kanını emer'er, doyan sülükler vücuttan kopar ve göle düşer. Eğer hastanın hastalığı şifa bulmayacaksa sülükler yapışmaz diye bir itikat vardır.

^{13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20} Hürşit Alparlan "Kilis'te Kullanılan Halk İlâçları" H. B. H. sayı: 106, sayfa: 249.

²¹ Şakir Sabri "Gaziantep'te Halk İtikatları" Halk. Bil. Hab. sayı: II, sayfa: 175. 1930,

^{7, 8, 9, 10, 11, 12} Hürşit Alp Arslan "Kilis'te Kullanılan Halk İlâçları", Halk Bilgisi Haberleri, 1940, sayı: 106, sayfa: 249.

XXIX — Firengi, verem, ur: (Gaziantep)²²

a — Sapanna (Sabun lifi gibi bir nevi nebati lif) bir havanda döğülerek günde üç defa alınır.

b — Bir yemek tenceresi evvelâ kalaylatılır, hiç yemek pişirmeden içine sapanna ve su konulur, kapak kapatılır ve kapağın etrafı hamurla iyice sıvanır, ateş yakılıp sapanna iyice kaynatılır, suyu alınıp şişelere konur. Günde üç defa bu sudan birer miktar içilir.

Sapannaya girildiği zaman halis undan tuzsuz ekmek yapılır, yirmi gün yalnız bu ekmek yenir ve sapanna alınır. Pehrize çok dikkat edilir. Yirmi gün sonra da gene et yememek şartıyla yumuşak sebze yemekleri yenerek hafif bir pehrize devam edilir.

XXX — Yel ve sızı tedavisi: (Gaziantep)²³

Vücuduna yel ve sızı giren hastaların tedavisi için buğday tarlalarında

²², ²³ Şakir Sabri "Gaziantep'te Halk İtikatları" Halk Bil. Hab., sayı: II cilt: I, sayfa: 175.

mezar gibi bir hendek kazılır, hasta güneş altında arkası üstü bir hendeğe yatırılır, gırtlığına kadar hafif bir toprak tabakasıyla örtülür, başucuna da başını örtecek kadar şemsiye gibi göğelik yapılır. Hasta bir veya birbuçuk saat böyle kalır, sonra çıkarılır, elbisesi giydirilir, evine götürülür, yatağının içine konur bacaklarına yıkanmamış yün sarılır, hasta terleyince iyi olur.

E — SONUÇ:

Görüldüğü gibi majik tedavi usulleri ile empirik tedavi usulleri arasında kesin bir ayırım söz konusudur. Majik tedavide hurafe ve batıl inançların etki'i rol oynamasına karşılık, empirik tedavide yer, yer "rasyonel" ilkelerin hüküm sürdüğü bir gerçektir.

Majik ve empirik tedavilerin birbirine karıştığı yerlerde ise orijinine göre psişik olan ile organik olan hastalıklarda fark'ı tedaviler uygulanmaktadır ki bu konumuz dışı olan "Witchcraft" inançları ve Witch-doctor tedavi usullerini ihtiva eder.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLKADİR MÜŞFİKA

"Maraş'ta Halk Âdetleri" H. B. H. 1930, sayı: 8.

Dr. ACIPAYAMLI ORHAN

"Türkiye Halk Hekimliğinde Dalak ve Etnolojik İzahı" D. T. C. F. Cilt I, Sayı I.

AÇIKGÖZ SAMİ

"Bozkır'da Halk Hekimliği" T. F. A. Cilt 6 Sayı 167.

ALPARSLAN HURŞİT

"Kilis'te Kullanılan Halk İlaçları" H. B. H. 1940, Sayı 106.

AYDEMİR ORHAN

"Sıradan'dır Hastabkların Tedavi Yolları" T. F. A. Cilt 6, Sayı 164.

AYDIN HAMDİ

"Eski Tıbbî ve İçtimaf Folklorumuza Dair Kültürde İnanmalar" T. F. A. Cilt II, Sayı 38.

AYRAL NACİ

"İstanbul'da Tedavi Usulleri" 1936, Sayı 61 Sayı: 20.

AYRAL NACİ

"İstanbul'da Tedavi Usulleri" 1937, Sayı 72 Sayı: 237.

BALCIOĞLU REFİK

"Halk Hekimliğinde Göz Ameliyatları ve Göz İlaçları" T. F. A. Cilt 2, Sayı 30.

BAYRI HALİT

"Sağlık Folkloru" H. B. H. 1941, Sayı 122.

BAYRI HALİT

"Balıkesir'de Kısırlığı Dair Âdet ve İnanmalar" H. B. H. 1938, Sayı 76.

BAYRI HALİT

"İstanbul'da Kullanılan Bazı Halk İlaçları" H. B. H. 1939, Sayı 91.

- BAYRI HALİT
"Halk Âdetleri ve İnanmaları" H. B. H. 1939.
- DALBOY ZEKİ
"Konya'da Kullanılan Halk İlaçları" H. B. H. 1940, Sayı 111.
- DEMİRCİ YUSUF ZİYA
"İnsan Uzuvarıyla İlgili Halk İnanmaları" H. B. H. 1939, Sayı 92.
- DEMİRLİOĞLU FAİZ
"Soğuk Algınlığı ve Öksürük Tedavileri" T. F. A. V/99 X/1957.
- HURŞİT SAİM
"Gaziantep'te Halk İnanmaları" H. B. H. 1933, Cilt 3. Sayı 29.
- İNAN MÜŞFİKA
"Urfa'da Ziyaret Yerleri" H. B. H. 1940, Sayı 100.
- İNAN MÜŞFİKA
"Maras'ta Halk Âdetleri" H. B. H. 1941, Sayı 119.
- KAYGISIZ KEMAL
"Köy Hekimliğinde Efsunculuk" Ankara 1948, Sayı 33.
- KEMAL A.
"Kilis'te Halk Âdetleri" H. B. H. 1931, Cilt II, Sayı 15.
- KILIÇ ATİLLÂ
"Mersin'de kurşun dökme ve T. F. A. Cilt II Sayı 44.
- KURT FAHRİ
"İki Halk İlacı" 1941, Sayı 122.
- ÖRNEK VEİS
"Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki" 1966 D. T. C. F. yayımları, Sayı 174.
- PETEKÇİ AHMET
"Bozkır'da Çocuk Hastalıkları Tedavisi" T. F. A. Cilt 6, Sayı 155.
- PETEKÇİ AHMET
"Halk Hekimliği ve İnanmaları" (Bozkır'da bazı halk tedavileri) T. F. A. 1953 S. 176.
- SALMAN MUSTAFA
"Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği" Ankara 1948 S. 33.
- SABRİ ŞAKİR
"Gaziantep'te Halk İtikatları" H. B. H. 1930, Sayı 11, Sayfa 175.
- SABRİ ŞAKİR
"Gaziantep'te Halk İlaçları" H. B. H. Cilt 2-3.
- SABRİ ŞAKİR
"Gaziantep'te Doğum ve Ölüm" 1939, H. B. H. Sayı 88.
- SÜHEYL ÜNVER
"Türkiye'de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri" H. B. H. 1937, Sayı 74.
- SÜHEYL ÜNVER
"Türkiye'de Cilt Hastalıkları Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri" 1938, Sayı 75.
- Süheyl Ünver tarafından tebliğ edilen (onuncu tıp kongresine ait) "Türkiye'de Tıbbî Folklor Hakkında Rapor" 1936.
- FIELD JOYCE MARGARET
Religion and medicine of the ga people London 1937.
- PAARINDER GEOFFREY
Witchcraft Europhen and Afriian, London 1963.
- GELFAND MICHAEL
With doctor, London 1964.